

Зборник радова
Филозофског факултета
Универзитета у Приштини

Collection of Papers
of the Faculty of Philosophy
of the University of Pristina

ISSN 0354-3293

eISSN 2217-8082

LII
(2)
2022

Универзитет у Приштини
Филозофски факултет

ЗБОРНИК РАДОВА ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

ЈЕЗИК

- Наташа М. Бакић-Мирчић,
Анита В. Јанковић,
Надежда М. Стојковић
- Анка М. Рађеновић
- Душан Р. Стефановић

КЊИЖЕВНОСТ

- Аница М. Радосављевић
- Маријана Б. Стојковић
- Давор Пискач

Историја

- Саша Д. Станојевић,
Милош М. Марсенић
- Далибор З. Велојић
- Предраг М. Вајагић
- Војислав Д. Пеушковић
- Ивана Д. Веселиновић

ИСТОРИЈА УМЕТНОСТИ

- Ана Д. Костић

Филозофија

- Дејан Љ. Голубовић

Педагогија

- Драгиша С. Вучинић, Игор Р. Ђурић,
Александар М. Андрић
- Александар М. Новаковић,
Бранислав М. Рапћеловић,
Данијела П. Ђукић
- Мирјана В. Ђорђевић, Ненад П. Глумбић,
Бранислав Б. Бројчин
- Мирјана М. Стакић, Јелена Д. Стамаговић,
Јасна М. Максимовић
- Бошко Љ. Миловановић
- Далиборка Р. Поповић, Весна Љ. Минић,
Милица Д. Поповић

Психологија

- Душан Љ. Влајић

Социологија

- Снежана З. Штрангарић
- Данијел Г. Слореа
- Иљаз А. Османлић

Прикази

- Марта М. Вукотић Лазар
- Петар Ђ. Рајчевић

Ф
И
Л
О
З
О
Ф
С
К
О
Г
Ф
А
К
У
Л
Т
Е
Т
А
2
0
2
2

ЗБОРНИК РАДОВА
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

"Црвени и плави, Косово и босански цвјетови..."

ISSN 0354-3293
eISSN 2217-8082

ЗБОРНИК

РАДОВА

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У ПРИШТИНИ

UNIVERSITÉ DE PRIŠTINA / UNIVERSITY OF PRIŠTINA
FACULTÉ DE PHILOSOPHIE / FACULTY OF PHILOSOPHY

RECUEIL
DE TRAVAUX
DE LA FACULTÉ DE PHILOSOPHIE
DE L'UNIVERSITÉ DE PRIŠTINA

COLLECTION
OF PAPERS
OF THE FACULTY OF PHILOSOPHY
OF THE UNIVERSITY OF PRIŠTINA

LII (2) / 2022

Kosovska Mitrovica
2022

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ЗБОРНИК РАДОВА

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У ПРИШТИНИ

LII (2) / 2022

Косовска Митровица
2022.

Зборник радова Филозофског факултета
III (2) / 2022

ISSN 0354-3293
eISSN 2217-8082

Филозофски факултет Универзитета у Приштини
Косовска Митровица, 2022. година

Главни и одговорни уредник
проф. др Звездан Арсић

Заменик главној и одговорној уредника
проф. др Бранислава Дилшарић

Редакција

Чланови редакције из земље: проф. др Јасна Парлић Божовић, проф. др Небојша Лазић, проф. др Божидар Зарковић, проф. др Александра Костић Тмушић, проф. др Драгана Станојевић, проф. др Младен Јаковљевић, проф. др Наташа Бакић Мирић, проф. др Јелена Михајловић, проф. др Јелена Бајовић, проф. др Оливера Марковић Савић, проф. др Неџид Прашевић, проф. др Душан Ранђеловић, проф. др Татјана Компировић, проф. др Станислав Станковић, доц. др Иван Башчаревић, доц. др Данијела Тешић Радовановић.

Чланови редакције из иностранства: проф. др Златко Павловић, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет, Катедра за педагогију, Босна и Херцеговина; проф. др Петар Пенда, Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, Енглески језик и књижевност, Република Српска, Босна и Херцеговина; проф. др Сања Јосифовић Елезовић, Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, Енглески језик и књижевност, Република Српска, Босна и Херцеговина; проф. др Невен Хрватић, Универзитет у Загребу, Факултет хрватских студија, Одсек за одгојно-образовне знаности, Хрватска; проф. др Александар Николов, Софијски универзитет Св. Климент Охридски, Факултет за историју, Бугарска; проф. др Бобан Петровски, Универзитет Св. Ђирило и Методије, Филозофски факултет, Институт за историју, Скопље, Северна Македонија; проф. др Ахмет Јуксел (Ahmet Yüksel), Универзитет Џумхуријет, Филозофски факултет, Катедра за историју, Сивас, Турска; доц. др Симон Малменвал (Simon Malmenvall), Универзитет у Љубљани, Теолошки факултет; Католички институт, Факултет за правне и пословне студије, Љубљана, Словенија; проф. др Георгиос Нектариос Лоис (Γεώργιος Νεκτάριος Λοΐς), Грчки отворени универзитет, Факултет за хуманистичке науке, Патра, Грчка; проф. др Сабина Хаџибулић, Универзитет у Стокхолму, Факултет за друштвене науке, Шведска; проф. др Евангелија Георгиџојани (Ευαγγελία Γεωργιτζογιάννη), Универзитет Харокопио у Атини, Грчка; проф. др Маргарита Вениаминовна Силантјева, Московски државни институт за међународне односе, Факултет за међународно право, Катедра за филозофију, Русија; проф. др Елени Грива (Ελένη Γρίβα), Универзитет у Западној Македонији, Факултет за хуманистичке и друштвене науке, Козани, Грчка; проф. др Јуничу Тојота (豊田 純一), Метрополитански универзитет у Осаки, Факултет за књижевност и хуманистичке науке, Јапан; проф. др Нијоле Буркшаитјене (Nijolė Burkšaitienė), Универзитет у Вилнијусу, Филолошки факултет, Институт за књижевност, културу и превод, Литванија; проф. др Давронжон Еркинович Гаипов, ректор Универзитета Сулејман Демирел, Алмати, Казахстан; проф. др Дејвид Лендис (David Landis), Државни универзитет у Монтани – Бозман, САД; проф. др Софија Бат (Sophia Butti), Универзитет у Бирмингему, Тринити колеџ у Лондону, УК; проф. др Сара Коричато (Sara Corrizato), Универзитет у Верони, Одсек за стране језике и књижевности, Италија; проф. др Ђада Горачи (Giada Goracci), Универзитет у Верони, Италија; проф. др Ања Мејер (Anja Meyer), Универзитет у Верони, Италија; проф. др Марија Бакти (Mária Bakti), Универзитет у Сегедину, Учитељски факултет, Катедра за савремене језике и културе, Мађарска; проф. др Љубица Кардалеска Радојкова, Амерички универзитет Европе – ФОН Скопље, Факултет за стране језике, Северна Македонија; др Љубица Варечкова (Lubica Varečková), предавач, Универзитет Св. Ђирило и Методија у Трнави, Словачка.

Секретари редакције

доц. др Дејан Гашић
Сузана Стојковић, виши лектор

Часопис излази четири пута годишње.

zbornik.ffkm@pr.ac.rs

http://fifa.pr.ac.rs/zbornik_filozofskog_fakulteta_u_pristini

Чланци се објављују и дистрибуирају у складу са лиценцом *Creative Commons ауторскиво-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Радови објављени у овом часопису се не хонораришу. Оцене изнете у чланцима лични су ставови аутора засновани на њиховим истраживањима и не изражавају мишљење Редакције нити установе у којој су аутори запослени.

Collection of Papers of the Faculty of Philosophy
LII (2) / 2022

ISSN 0354-3293
eISSN 2217-8082

Faculty of Philosophy of the University of Priština
Kosovska Mitrovica, 2022

Editor-in-Chief
Prof. Zvezdan Arsić

Deputy Editor-in-Chief
Assoc. Prof. Branislava Dilparić

Editorial Board

Faculty's members of the Editorial Board: Prof. Jasna Parlić Božović, Prof. Nebojša Lazić, Prof. Božidar Zarković, Assoc. Prof. Aleksandra Kostić Tmušić, Assoc. Prof. Dragana Stanojević, Assoc. Prof. Mladen Jakovljević, Assoc. Prof. Nataša Bakić Mirić, Assoc. Prof. Jelena Mihajlović, Assoc. Prof. Jelena Bajović, Assoc. Prof. Olivera Marković Savić, Assoc. Prof. Nedžib Prašević, Assoc. Prof. Dušan Ranđelović, Assoc. Prof. Tatjana Komprirović, Assoc. Prof. Stanislav Stanković, Asst. Prof. Ivan Baščarević, Asst. Prof. Danijela Tešić Radovanović.

Foreign members of the Editorial Board: Prof. Zlatko Pavlović, University of East Sarajevo, Faculty of Philosophy, Department of Pedagogy, Bosnia and Herzegovina; Prof. Petar Penda, University of Banja Luka, Faculty of Philology, English Language and Literature, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina; Assoc. Prof. Sanja Josifović Elezović, University of Banja Luka, Faculty of Philology, English Language and Literature, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina; Prof. Neven Hrvatić, University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies, Department of Education Sciences, Croatia; Prof. Alexander Nikolov, Sofia University St. Kliment Ohridski, Faculty of History, Bulgaria; Prof. Boban Petrovski, Ss Cyril and Methodius University, Faculty of Philosophy, Institute of History, Skopje, North Macedonia; Prof. Ahmet Yüksel, Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Letters, Department of History, Sivas, Turkey; Asst. Prof. Simon Malmenvall, University of Ljubljana, Faculty of Theology; Catholic Institute, Faculty of Law and Business Studies, Ljubljana, Slovenia; Prof. Georgios Nektarios Lois (Γεώργιος Νεκτάριος Λόης), Hellenic Open University, School of Humanities, Patras, Greece; Assoc. Prof. Sabina Hadžibulić, Stockholm University, Faculty of Social Sciences, Sweden; Prof. Evangelia Georgitsoyanni (Ευαγγελία Γεωργιτσογιάννη), Harokopio University of Athens, Greece; Prof. Margarita Veniaminovna Silant'yeva (Маргарита Вениаминовна Силантьева), Moscow State Institute of International Relations, International Law School, Department of Philosophy, Russia; Prof. Eleni Griva (Ελένη Γρίβα), University of Western Macedonia, Faculty of Humanities and Social Sciences, Kozani, Greece; Prof. Junichi Toyota (豊田 純一), Osaka Metropolitan University, Graduate School of Literature and Human Sciences, Japan; Prof. Nijolė Burkšaitienė, Vilnius University, Faculty of Philology, Institute for Literary, Cultural and Translation Studies, Lithuania; Prof. Davronzhon Erkinovich Gairov (Давронжон Эркинович Гаиров), Rector of the University Suleiman Demirel, Almaty, Kazakhstan; Prof. David Landis, Montana State University – Bozeman, USA; Prof. Sophia Butt, University of Birmingham, Trinity College London, UK; Assoc. Prof. Sara Corrizzato, University of Verona, Department of Foreign Languages and Literatures, Italy; Assoc. Prof. Giada Goracci, University of Verona, Italy; Assoc. Prof. Anja Meyer, University of Verona, Italy; Assoc. Prof. Mária Bakti, University of Szeged, Faculty of Teacher Education, Department of Modern Languages and Cultures, Hungary; Prof. Ljubica Kardaleska Radojkova, American University of Europe – FON Skopje, Faculty of Foreign Languages, North Macedonia; Lubica Vareckova (Lubica Varečková), Ph.D. Lecturer, University Ss. Cyril and Methodius in Trnava, Slovakia.

Editorial Secretaries
Asst. Prof. Dejan Gašić
Suzana Stojković, Senior Lector

The journal is released four times a year.

zbornik.ffkm@pr.ac.rs
http://fifa.pr.ac.rs/zbornik_filozofskog_fakulteta_u_pristini

Papers are published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). The journal does not pay contributors. Opinions presented in the papers are the personal views of authors based on their research and do not express the opinions of the Editorial Board nor of the institutions where the authors are employed.

Садржај / Contents

Чланци / Articles

ЈЕЗИК / LANGUAGE

Наташа М. БАКИЋ МИРИЋ, Анита В. ЈАНКОВИЋ, Надежда М. СТОЈКОВИЋ <i>Популарна култура и интеркултурална комуникација: глас и ехо</i>	13–28	Nataša M. BAKIĆ MIRIĆ, Anita V. JANKOVIĆ, Nadežda M. STOJKOVIĆ <i>Popular Culture and Intercultural Communication: The Voice and the Echo</i>
Анка М. РАЂЕНОВИЋ <i>Употреба електронских корпуса у настави граматике: усвајање учесћалих лексичких сјојева на вишим нивоима учења</i>	29–46	Anka M. RAĐENOVIĆ <i>Use of Electronic Corpora in Grammar Teaching: Acquisition of Frequent Lexical Bundles at Higher Levels of Learning</i>
Душан Р. СТЕФАНОВИЋ <i>Лични надимци у Доњем Лубешу код Алексинца</i>	47–59	Dušan R. STEFANOVIĆ <i>Personal Nicknames in Donji Ljubeš near Aleksinac</i>

КЊИЖЕВНОСТ / LITERATURE

Аница М. РАДОСАВЉЕВИЋ <i>Ибикина кућа љубави и патње (Један поглед на приповејку „Ибикина кућа“ Александра Тишме)</i>	63–76	Anica M. RADOSAVLJEVIĆ <i>Ibika's House of Love and Suffering (A Look into the Story "Ibikina kuća" by Aleksandar Tišma)</i>

Прегледни рад
УДК: 159.946.4-053.5:615.85
DOI: 10.5937/zrffp52-35175

БИБЛИОТЕРАПИЈА У ШКОЛСКОМ КОНТЕКСТУ

Мирјана В. ЂОРЂЕВИЋ¹
Ненад П. ГЛУМБИЋ²
Бранислав Б. БРОЈЧИН³
Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

---

¹ mira.djordjevic81@gmail.com

² nenadglumbic@gmail.com

³ branislav06@gmail.com

Рад примљен: 1. 12. 2021.
Рад прихваћен: 30. 6. 2022.

БИБЛИОТЕРАПИЈА У ШКОЛСКОМ КОНТЕКСТУ⁴

Кључне речи:
наставници;
развојна
библиотерапија;
употреба књиге.

Сажетак. Циљ библиотерапије је пружање помоћи читаоцу да кроз књигу разуме и преброди потешкоће са којима се сусреће. Она се може примењивати у различитим контекстима. Уколико се примењује у школском окружењу, говоримо о развојној библиотерапији.

Циљ овог рада је да се опишу основне фазе развојне библиотерапије, представе резултати истраживања који указују на ефикасност њене примене у школском контексту, као и резултати истраживања који говоре о склоности наставника и сарадника да се одреде за ову технику у раду са ученицима.

С обзиром на то да се ова техника сматра једноставном, економичном и ефикасном интервенцијом, а да се неки наставници и сарадници не усуђују да је примењују јер им недостају потребна знања и вештине, укључивање библиотерапије у факултетске програме обуке могло би допринети повећаној спремности професионалаца да је користе како би помогли ученицима да се суоче са изазовима на развојно примерен начин.

---

⁴ Рад је финансиран од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, број уговора 451-03-68/2022-14 од 17. 01. 2022.

Библиотерапија – појмовно одређење и класификације

Под појмом библиотерапија (*bibliotherapy*) подразумева се систематско коришћење књиге или приче са циљем пружања помоћи особи да стекне увид у личне или проблеме других људи (Sridhar & Vaughn, 2000; Cook, Earles-Vollrath, Ganz, 2006; Pardeck, 2014). Библиотерапија се сматра индиректном и пројективном интервенцијом заснованом на читању књиге са намером превазилажења различитих стресних ситуација (нпр. посета лекару, смрт кућног љубимца или прелазак у нову школу, суочавање са коронавирусом SARS-CoV-2 који изазива болест ковид 19), разумевања апстрактних и сложених концепата (нпр. рођење бебе и долазак новог члана породице у дом; усвојење или хранитељство) и/или прихватања различитости и подстицања емпатије (нпр. прихватања вршњака са поремећајем из спектра аутизма, Дауновим синдромом, оштећењем слуха итд.). Библиотерапија је базирана на основним принципима психотерапије. Она се може примењивати као самостална интервенција или као допуна неким другим техникама (нпр. психотерапији, саветовању и сл.). Иако је основни циљ библиотерапије усмерен на пружање помоћи читаоцу да кроз књигу разуме и преброди потешкоће са којима се сусреће, не може се занемарити ни то да процес читања и слушања доприноси и развоју речника, као и побољшавању писмености. Марковић (2015) указује на то да библиотерапија доводи до афективних (нпр. развој емпатије, формирање позитивне слике о себи, преиспитивање моралних вредности итд.) и когнитивних промена (нпр. подстицање критичког и апстрактног мишљења, стицање знања итд.) код читаоца.

Још увек нема сагласности о томе које су то неопходне компетенције и знања које треба да поседује професионалац да би се бавио библиотерапијом. На пример, Митровић (2013) указује на то да и библиотекари могу спроводити библиотерапију, али да би њиховој спремности за тај посао свакако допринело организовање специјалистичких студија са садржајима из примене књиге у терапеутске сврхе. Марковић (2015) истиче да библиотерапија захтева знања из књижевности, психотерапије,

психологије, педагогије, теорије учења, социологије, али и вештине одређивања потреба и интересовања ученика, као и ефикасне комуникације са ученицима и поштовања приватности ученика. Од ових професионалаца се очекује да буду флексибилни, да поштују различитости и да буду пријатељски настројени. Према неким ауторима, наставници и школски сарадници би пре примене библиотерапије требало да се изборе са својим предрасудама које имају о одређеним темама (нпр. према ученицима који су другачији по свом изгледу, понашању итд.), а које су развијене услед личних искустава или изложености различитим стереотипима. Ова борба подразумева детектовање сопствених проблематичних ставова, као и њихово преиспитивање (нпр. како су ти ставови развијени, да ли су подложни променама, да ли ти ставови отежавају примену библиотерапије на одређену тему и сл.) (Byrd, Washington, Williams, Lloyd, 2021). Персон и Макмилен (Pehrsson & McMillen, 2005) истичу да недовољна стручност професионалаца у примени библиотерапије може неповољно деловати на читаоца. Такође, ови аутори указују на одређена етичка питања о којима треба размишљати – да ли су читаоци спремни да се излажу садржајима који су за њих припремљени или ће ти садржаји изазвати поновну трауматизацију и да ли професионалци довољно познају књиге које планирају да користе у свом раду и да ли се за тај рад адекватно припремају. Даље, још једно важно питање односи се на то да ли професионалци поштују вољу особа са којима раде (тј. да ли одустају од ове технике уколико особа не жели да учествује у томе) (Lipschultz, 2012).

У зависности од тога ко је фацитатор библиотерапије и у које сврхе је примењује, можемо разликовати два правца ове интервенције: развојни и клинички (терапеутски) (Herbert & Furner, 1997). Уколико библиотерапију користе наставници, специјални едукатори, школски психолози, социјални радници и родитељи са намером превазилажења проблема насталих у свакодневном функционисању, говоримо о развојној библиотерапији. Са друге стране, здравствени радници, психијатри и/или психотерапеути имају клинички приступ библиотерапији. У складу са тим, библиотерапија се може користити у породичном окружењу, школском контексту, као и у клиничким условима.

Ако едукатор или терапеут примењују библиотерапију са једном особом, говоримо о индивидуалној интервенцији, док је групна библиотерапија она која има више корисника организованих у мању или већу групу (нпр. разред у целини).

У односу на садржај књиге/приче која се користи, библиотерапија се може поделити на креативну и библиотерапију за самопомоћ (Herbert & Furner, 1997). У креативној библиотерапији врло често се користи фикција, па је стога чешће намењена млађим корисницима, док библиотерапија за самопомоћ обухвата књиге у којима су доминантни реални прикази.

Додатна разлика између креативне и библиотерапије за самопомоћ огледа се у томе што библиотерапија за самопомоћ представља интервенцију која не захтева контакт са терапеутом. Овакав тип књига се чита самостално, по сопственом избору или савету стручњака, са циљем ојачања компетенција особе која чита (нпр. то су књиге на тему како васпитавати децу, како се борити са стресом итд.).

Даље, библиотерапија се може разликовати и у односу на постојање контакта између стручњака и читаоца или према учесталости контакта (Glasgow & Rosen, 1978, према: Hubin, De Sutter, Reynaert, 2011), па тако, поред ове бесконтактне интервенције (библиотерапије за самопомоћ), постоје интервенције са минималним нивоом контакта (најчешће је у питању телефонски контакт између терапеута и корисника) или оне које захтевају интензивне сусрете.

Према Хиту, Шину, Ливију, Јангу и Манију (Heath, Sheen, Leavy, Young, Money, 2005) процес библиотерапије подразумева пролазак кроз пет корака. Први корак је *укључености* и њега карактерише заинтересованост особе за књигу, тему и/или јунака књиге. *Идентификација* је други корак у ком се особа поистовећује са приказаним актером. Током трећег корака, познатијег под називом *кашарза*, долази до попуштања напетости и појаве осећаја олакшања, које је условљено разрешавањем проблема главног јунака. *Увид у сопствене проблеме* је четврти корак у ком, на основу прочитаног, особа добија идеју како да нова сазнања примени на свој живот. Последњи корак, *универзализација*, заснован је на сазнању укључене особе да и други људи имају сличне проблеме, што последично доприноси ублажавању осећања изолованости, као и развијању идеје припадања.

Циљ овог рада је да се опишу основне фазе развојне библиотерапије, представе резултати истраживања који указују на ефикасност њене примене у школском контексту, као и резултати истраживања који говоре о склоности наставника и сарадника да се определе за ову технику у раду са ученицима.

С обзиром на то да је тема овог рада примена библиотерапије у школском контексту у наставку текста детаљније ћемо се бавити корацима који овој примени претходе, а који се односе на припрему наставника и сарадника за имплементацију библиотерапије кроз одабир одговарајуће књиге.

Одабир књиге за библиотерапију у школском контексту

Пре примене библиотерапије у школском контексту потребно је извршити идентификацију проблема са којим се ученик среће, односно области на коју би требало деловати (Pardeck, 1993). У процесу одабира ученика који би могли имати бенефите од библиотерапије, односно идентификовања

проблема са којим се они срећу, требало би да учествују и стручњаци (који су у свакодневном контакту са ученицима) и родитељи. Од родитеља, наставници или стручни сарадници у основним и средњим школама могу добити значајне информације о досадашњем току проблема са којим се ученик сретао, као и учињеним покушајима да се ти проблеми превазиђу. Такође, наставници или стручни сарадници би требало да добију сагласност од родитеља (старатеља) за примену библиотерапије, нарочито онда када се путем ове интервенције обрађују нека осетљива питања (нпр. сексуалност).

Након тога следи претрага доступне дечје књижевности како би се извршио одабир књиге са одговарајућом темом, односно књиге у којој се главни актер среће са сличним или истим потешкоћама као ученик ком треба пружити помоћ (Coleman & Ganong, 1990; Sridhar & Vaughn, 2000; Goddard, 2011; Pardeck, 2014). Претрага се може вршити у библиотекама, књижарама и преко интернет портала. Осим теме, за адекватан одабир књиге важно је и ко су јунаци и како су они описани и представљени. Главни лик у књизи требало би да буде сличних година као ученик који је укључен у библиотерапију, са истим интересовањима и сличним обрасцима понашања. За наставника који претражује књиге, значајан укључујући критеријум јесте и веродостојан и реалан приказ јунака, као и свих његових особина (не само једне карактеристике као што је, на пример, ометеност) (Sawyer, 2000; Goddard, 2011). Циљ библиотерапије је да се ученик идентификује са главним ликом, као и да схвати шта је погрешно, а шта исправно понашање (Sridhar & Vaughn, 2000). Поред наведених појединости, наставник би требало да води рачуна и о томе да ли је главни јунак исправно представљен, посебно уколико се ради о јунаку са неким сметњама у развоју (нпр. да ли су написане карактеристике сметње или поремећаја тачне).

Да ли ће одређена књига моћи да се користи у библиотерапији зависи од тога да ли ученик разуме концепт који је представљен у њој, да ли познаје и разуме термине који се у њој користе, као и да ли показује интересовање за књигу (Maich & Kean, 2004). У складу са тим, очекује се да наставник или сарадник израчунају индекс читљивости текста који планирају да примењују са одређеним учеником, како би потврдили да је избор књиге прикладан. Индекс читљивости се рачуна уз помоћ унапред утврђених формула у које су укључене варијабле као што су: дужина реченице, број сложених речи, број фраза и сл. (Sawyer, 2000). Такође, на одабир књиге утиче и то да ли је радња приче смештена у одговарајући контекст и да ли је заплет довољно разумљив за читаоца. Уколико су учесници у библиотерапији млађег школског узраста или ученици са интелектуалним тешкоћама, заплет би требало да буде једноставан, а ток радње предвидив, док се за старије ученике из основних и средњих школа са очуваним когнитивним

потенцијалом препоручују комплекснији садржаји, мање предвидиви, засићени драматичним моментима и неизвесношћу (Sawyer, 2000).

Прикладне књиге су оне у којима је реченица јасна и кратка и које одговарају развојном нивоу ученика и његовим актуелним осећањима, потребама и интересовањима (Maich & Kean, 2004). У библиотерапији се могу користити: сликовнице, бајке, басне, песме, реалистичне и авантуристичке приче.

Још једно важно питање при одабиру књиге односи се и на то да ли се у садржају истиче вредновање индивидуалних, културолошких и полних различитости, да ли се промовише инклузивност, као и осетљивост на агресивне облике понашања (Carlson, 2001; Maich & Kean, 2004). У процесу избора књиге треба водити рачуна да садржај приче не буде увредљив за ученика, али и да не делује на њега неповољно, јачајући неадекватне обрасце понашања, или повећавајући његову анксиозност и фрустрацију.

Поред наведених критеријума који се односе на текст, наставници би требало да размотре и квалитет, стил, садржај и значење илустрација. Оне би требало да доприносе разумевању садржаја и да буду у складу са њим. Такође, илустративни прикази треба да буду интересантни и забавни за ученике (Prater, Dyches, Johnstun, 2006).

Фазе у примени библиотерапије у школском контексту

Библиотерапија се обично спроводи кроз пет фаза: 1) припрема за читање; 2) вођено читање; 3) дискутовање након читања; 4) проналажење решења за проблеме; 5) допунске активности (Sridhar & Vaughn, 2000).

Припрема за читање представља прву фазу у којој наставник или сарадник успостављају комуникацију са учеником, у оквиру које га упознају са насловом књиге и именом главног јунака (Sridhar & Vaughn, 2000; Heath & al., 2005). Некада, у зависности од тога колико је специфична тема која се обрађује, наставник у овој почетној фази би могао и да провери у којој мери ученик разуме неке термине (нпр. „Шта знаш о насиљу?“, „Шта значи бити тужан?“, „Шта се дешава када неко умре?“, „Када кажемо да неко дете има развојне сметње, шта мислимо под тим?“, „Шта значи бити различит?“, „Да ли познајеш некога ко не чује добро?“, „Знаш ли неку особу која има аутизам?“), а затим и сам да поједностављено дефинише одређене појмове како би ученику олакшао разумевање и праћење садржаја који следи. У овој припремној фази наставник може ученику показати корице књиге и на основу насловне илустрације и назива књиге захтевати од њега да покуша да предвиди о чему се ради у књизи (Forgan, 2002; Heath & al., 2005). Основни циљ ове фазе јесте мотивисање ученика за учествовање у читању приче.

Током вођеног читања наставник гласно и разговетно чита причу, прилагођавајући своје паралингвистичке карактеристике говора садржају приче, чинећи прочитани текст интересантним за ученика (Heath & al., 2005; Prater & al., 2006). Такође, наставник показује слике које одговарају тексту (Sridhar & Vaughn, 2000; Prater & al., 2006). Уколико ученик уме да чита, у овој фази се одрасла особа и ученик могу смењивати, наизменично читајући делове текста.

У фази дискутовања након читања наставник поставља питања ученику, како би проверио у којој мери он разуме догађаје и појаве из прочитаног текста, као и какво је његово мишљење о томе шта се десило (Sridhar & Vaughn, 2000; Forgan, 2002). Такође, од ученика се очекује да говори о свом личном искуству у вези са актуелном темом.

Усмерена дискусија заузима значајно место у библиотерапији, јер се у оквиру ње, захваљујући наставнику, избегава могућност погрешног тумачења и разумевања прочитаног од стране ученика.

Проналажење решења за проблеме је корак у ком наставник и ученик разговарају о понашању главног јунака, његовим одлукама и корацима које је предузимао, дефинишу да ли је јунак грешио, на којим местима и како би то требало исправити (Sridhar & Vaughn, 2000). Фаза проналажења решења се може рашчланити на следеће сегменте: 1) идентификовање проблема; 2) проналазак потенцијалних решења за проблем; 3) идентификовање потенцијалних препрека на путу од могућих решења; 4) коначни одабир решења; 5) проба решења; 6) процена исхода (Sridhar & Vaughn, 2000).

Са циљем генерализације новостечених знања примењују се допунске структурисане активности у виду цртања, играња улога, стварања алтернативног краја приче итд. У овој фази ученици се охрабрују да узму учешће у уметничким активностима (цртање, певање, сликање итд.), гласном читању, игрању игара или писању реакција на прочитану причу, чиме се упознају са могућим алтернативним решењима конкретног проблема (Sridhar & Vaughn, 2000; Prater & al., 2006).

Ефикасности примене библиотерапије у школском контексту

Претраживањем доступне литературе објављене у последњих двадесет година уочили смо да се библиотерапија у школском контексту ефикасно користила са циљем прихватања ученика са сметњама у развоју од стране њихових вршњака; побољшавања ученичког разумевања појаве вршњачког насиља, као и пружања подршке даровитим ученицима.

Често је библиотерапија примењивана у сврху промене ставова особа типичне популације према особама са сметњама у развоју. У једном од таквих истраживања, у четрнаестонедељном програму библиотерапије,

учествовало је 80 ученика типичног развоја, односно ученика који немају сметње и тешкоће (Kingsley, 2017). Ученици су похађали основне школе. За овај програм изабране су две књиге у којима су приказивана херојска дела ученика са сметњама у развоју. Неке од тема које су обрађиване у овим књигама су: вршњачко насиље, телесна инвалидност и оштећење вида. Скала за процену ставова примењена је пре и након спровођењеног програма библиотерапије. Добијено је да програм библиотерапије делује значајно и позитивно на промену ставова ученика типичног развоја према ученицима са сметњама у развоју.

Камерон и Рутланд (Cameron & Rutland, 2006) ученике типичног развоја, старости између пет и десет година, поделили су у три групе, у зависности од садржаја примењиваних књига у библиотерапији. У све три групе у примењиваним књигама тема су била деца са сметњама у развоју. Прва група је читала књигу у којој нису истицане личне особине деце са сметњама у развоју и дискутовала о њој, друга је обрађивала јунаке којима су биле истакнуте индивидуалне карактеристике, док се у трећој групи читала књига у којој су истицане типичне карактеристике одређене групе ометености. Интервенција је примењивана током шест месеци и добијени резултати показују да је највећа промена ставова забележена у трећој групи ученика који су се упознавали са типичним карактеристикама и особинама деце са сметњама у развоју. Добијени налази аутори су правдали тиме да упознавање ученика са основним, уопштеним и типичним карактеристикама ученика са сметњама у развоју обезбеђује највећу вероватноћу за генерализацију.

Позитивна промена у ставовима према особама са сметњама у развоју након библиотерапије евидентирана је и у другим истраживањима (Marlowe & Maucosk, 2001; Routel, 2009). У сличном истраживачком дизајну, Камерон, Рутланд, Браун и Диш (Cameron, Rutland, Brown, Douch, 2006), код ученика у Енглеској, узраста између пет и једанаест година, примењивали су библиотерапију са циљем промене ставова према избеглицама. Интервенција је трајала током шест недеља, а испитаници су били подељени у три групе у зависности од доминантног фокуса у књизи. У једној групи истицане су индивидуалне карактеристике деце која су избегла, у другој сличности између избегличке популације и деце која живе у Енглеској, а у трећој сличности и разлике између ове две групе деце. Позитивна промена ставова регистрована је у све три групе, али је највећи ефекат забележен у трећој групи ученика. Наведени налази упућују и на то да при одабиру књиге не треба водити рачуна само о јунацима који су описани у њој, већ и о начину на који су представљене њихове карактеристике, као и о фокусу самог аутора.

У једном грчком истраживању, испитиван је ефекат библиотерапије на понашање у вези са булингом (вршњачким насиљем) (Andreou, Paparoussi, Gkouni, 2013). Узорком је било обухваћено 98 ученика петих

разреда, подељених у експерименталну и контролну групу. Према добијеним резултатима, библиотерапија делује ефикасно тако што доприноси појачавању позитивног става према жртвама и умањењу броја ученика који позитивно реагују на понашање починилаца вршњачког насиља.

Тофаха (Тофаха, 2012) у узорку ученика основношколског узраста испитује како библиотерапија делује на самопоштовање даровите деце. Након примењене библиотерапије, показало се да ученици из експерименталне групе показују пораст нивоа самопоштовања у односу на ученике из контролне групе која нису учествовала у овом програму. У сличном истраживању група аутора показује да библиотерапија може допринети ублажавању перфекционизма код даровитих ученика узраста од 10 година (İlter, Leana-Taşcılar, Saltukoğlu, 2018). Они указују на то да, иако се перфекционизам сматра позитивном особином, он може неповољно деловати на ученике изазивајући осећања кривице, анксиозности, па чак и депресивности.

Спремност наставника и сарадника да у школском контексту користи библиотерапију

Анализом радова објављених у последњих двадесет година у којима је обрађивана тема спремности професионалаца који су ангажовани у пословима васпитања и образовања за примену библиотерапије, као и фактора који на то утичу, уочили смо да су у истраживањима испитаници припадали различитим професијама (нпр. наставници у специјалној едукацији⁵, наставници из редовних школа, школски психолози), као и да су неретко испитивани и студенти који се припремају за васпитачке и наставничке позиве. С обзиром на то да је тема овог истраживања усмерена на школски контекст, у овај приказ резултата нисмо уврстили радове који су се тицали васпитача, као ни студената високих школа за васпитаче (Klarić, 2013; Camp, 2015).

Иако наставници у специјалној едукацији сматрају да употреба књиге у библиотерапији може помоћи и ученицима типичног развоја, али и самим наставницима да боље разумеју и сагледају проблеме са којима се срећу ученици са сметњама у развоју, они наводе да се ретко опредељују за употребу ове интервенције, јер не осећају да су довољно компетентни за превазилажење емоционалних проблема ученика са којима раде. У складу са тим, извештавају да им недостају практична средства за

⁵ Специјална едукација подразумева пружање посебне образовне подршке деци са сметњама и поремећајима у развоју, без обзира на то где се реализује њихов образовни процес (нпр. у редовним основним и средњим школама, при посебним одељењима у редовним школама, школама за децу са сметњама у развоју, кућној или болничкој настави).

примену библиотерапије, као и да су недовољно мотивисани за претрагу база дечје литературе и проналазак прикладних књига (Lea, 2015).

Сличне резултате налазимо и у истраживању Бленда (Bland, 2013), где наставници у редовним основним школама извештавају о томе да свакодневно користе књиге у раду са својим ученицима, да их гласно читају и о њима дискутују, али да тема тих књига није инклузија, и да наставници сматрају да немају довољно знања о таквом типу књига.

Са друге стране, они специјални едукатори који су у својој пракси користили приче у којима су јунаци ученици са емоционалним и бихевиоралним проблемима, као и развојним сметњама, указивали су на то да су ефекти библиотерапије позитивни и дуготрајни и да доприносе оснаживању односа између наставника и учитеља (Hoffman & al., 2015).

Олсен (Olsen, 2006), испитујући 49 школских психолога, долази до закључка да 82% њих користи библиотерапију у свом свакодневном раду, при чему је њих 49% било задовољно применом ове технике са циљем смањивања анксиозности код деце, 35% је било успешно у промени ставова ученика типичног развоја према ученицима са тешкоћама у развоју уз помоћ библиотерапије, док је 33% њих известило да им је ова техника била изузетно корисна у раду са ученицима који су у непосредном окружењу имали искуства са смртним исходима. Психолози који нису користили библиотерапију као основни разлог за то су навели да нису учествовали у обукама на ову тему, па самим тим да не поседују потребна знања и вештине за њену примену.

У једном истраживању узорком су обухваћени студенти Педагошког факултета на Кипру који су након добровољног похађања изборног предмета из библиотерапије и њене вишенедељне примене евалуирали ову технику (Başarı & Latifoğlu, 2021). Испитаници су се сагласили да би обуку из библиотерапије требало понудити свим студентима који се припремају за послове у образовном сектору, као и за услуге психолошког саветовања. Примена оваквог вида читања књига испитаницима је деловала занимљиво, допало им се што се кроз ову технику не дају директивне смернице ученику, већ му се пружа прилика да сам стиче знања на другачији начин. Истичући разлике између библиотерапије и других приступа у раду са ученицима, испитаници су указали на доминантно присуство емоција у овој техници, нуђење различитих перспектива решавања неког проблема, употребу сликовних материјала, као и подстицајно деловање на емоционални и когнитивни развој ученика.

Колико је познато ауторима овог рада, у Републици Србији није испитиван осећај спремности професионалаца или студената који се припремају за послове у образовању за примену библиотерапије у школском контексту, као ни њихова перцепција потенцијалних препрека за имплементацију ове технике у свакодневну праксу.

Закључак

Библиотерапија представља релативно једноставну и економичну интервенцију, која не захтева употребу значајних материјалних средстава. Иако нема сагласности у вези са тим које компетенције треба да поседује професионалац који примењује библиотерапију, већина аутора се слаже да су за примену ове интервенције неопходна знања из књижевности, психотерапије, као и психолошко-педагошких области. Библиотерапија се у школском контексту спроводи кроз пет фаза, а њиховој примени претходи идентификација проблема са којим се ученик суочава и одабир књиге која у најбољој мери одговара учениковим потребама, способностима и интересовањима.

Прегледом литературе која је публикована у последњих двадесет година уочено је да су најчешћи корисници библиотерапије ученици са развојним сметњама, али и ученици из типичне популације. Са друге стране, резултати прегледаних истраживања показују да су се ефекти библиотерапије у школском контексту у највећој мери огледали у промени вршњачких ставова према ученицима са сметњама и тешкоћама у развоју, као и у пружању подршке даровитим ученицима.

С обзиром на то да резултати наведених истраживања показују да су наставници и сарадници који примењују библиотерапију у великој мери задовољни њеним ефектима, а да они други указују на то да се не осећају компетентно за примену ове технике, јер им недостају потребна знања и вештине, претпостављамо да би укључивање библиотерапије у факултетске програме обуке ових професионалаца допринело проширењу њихових стручних компетенција. Такође, било би корисно да се у каталог програма стручног усавшавања уврсте акредитовани курсеви на ову тему. Додатне практичне импликације овог рада огледају се у указивању наставницима и школским сарадницима на значај читања у школском контексту и могућности његове примене у стварању инклузивне климе у свакодневном раду са ученицима. Са циљем веће примене библиотерапије на нашим просторима било би пожељно и креирати листе потенцијалних тема и књига које би могле да се користе у раду са ученицима основних и средњих школа.

Литература

- Митровић, Ј. (2013). Примена библиотерапије у школској библиотеци. *Читалишће*, 62–69.
- Andreou, E., Paparoussi, M., & Gkouni, V. (2013). The Effects of an Anti-Bullying Bibliotherapy Intervention on Children's Attitudes and Behavior. *Global Journal of Arts Humanities and Social Sciences*, 1 (4), 102–113.

- Başarı, Ş. & Latifoğlu, G. (2021). Evaluation by Students of Bibliotherapy Technique Used in Group Guidance Activities. *Laplace em Revista*, 7 (2), 145–157.
- Byrd, J. A., Washington, A. R., Williams, J. M., & Lloyd, C. (2021). Reading Woke: Exploring How School Counselors May Use Bibliotherapy with Adolescent Black Boys. *Professional School Counseling*, 25 (1c), 1–12.
- Bland, C. M. (2013). *A Case Study of General Education Teacher Use of Picture Books to Support Inclusive Practice in The Primary Grades of an Inclusive Elementary School* (Doctoral dissertation). Greensboro: University of North Carolina.
- Cameron, L. & Rutland, A. (2006). Extended Contact Through Story Reading in School: Reducing Children's Prejudice Toward the Disabled. *Journal of Social Issues*, 62 (3), 469–488.
- Cameron, L., Rutland, A., Brown, R., & Douch, R. (2006). Changing Children's Intergroup Attitudes Toward Refugees: Testing Different Models of Extended Contact. *Child Development*, 77 (5) 1208–1219.
- Camp, R. D. (2015). *Perceptions of Bibliotherapy: A Survey of Undergraduate Students*. (Doctoral dissertation). Ames: Iowa State University.
- Carlson, R. (2001). Therapeutic Use of Story in Therapy with Children. *Guidance & Counselling*, 16 (3), 92–99.
- Coleman, M. & Ganong, L. H. (1990). The Uses of Juvenile Fiction and Self-Help Books with Stepfamilies. *Journal of Counseling & Development*, 68, 327–331.
- Cook, K. E., Earles-Vollrath, T., & Ganz, J. B. (2006). Bibliotherapy. *Intervention in School and Clinic*, 42 (2), 91–100.
- Forgan, J. W. (2002). Using Bibliotherapy to Teach Problem Solving. *Intervention in School and Clinic*, 38 (2), 75–82.
- Goddard, A. T. (2011). Children's Books for Use in Bibliotherapy. *Journal of Pediatric Health Care*, 25 (1), 57–61.
- Heath, M. A., Sheen, D., Leavy, D., Young, E., & Money, K. (2005). Bibliotherapy: A Resource to Facilitate Emotional Healing and Growth. *School Psychology International*, 26 (5), 563–580.
- Herbert, T. P. & Furner, J. M. (1997). Helping High Ability Students Overcome Math Anxiety Through Bibliotherapy. *Journal of Secondary Gifted Education*, 8, 164–179.
- Hoffman, E. M., Marlowe, M. J., Scharf, K. H., Disney, G. H., Macer, A., Poling, D., & Queen, A. (2015). Using Torey Hayden's Teacher Stories to Teach Relationship Skills in Special Education Teacher Preparation. *Teacher Education Quarterly*, 42 (2), 65–85.
- Hubin, A., De Sutter, P., & Reynaert, C. (2011). Bibliotherapy: An Effective Therapeutic Tool for Female Sexual Dysfunction?. *Sexologies*, 20 (2), 88–93.
- İlter, B., Leana-Taşçılar, M. Z., & Saltukoğlu, G. (2018). The Effects of the Bibliotherapy Technique on Perfectionism Levels in Gifted Children: An Experimental Study. *European Journal of Education Studies*, 4 (2), 153–176.
- Kingsley, N. E. (2017). Effectiveness of Role Play and Bibliotherapy in Attitude Change of Primary School Pupils Towards Learners with Special Needs in Nigeria. *Disability, CBR & Inclusive Development*, 27 (4), 93–105.
- Klarić, M. (2013). *Terapeutske priče u inkluzivnim skupinama iz perspektive odgajateljica* (završni rad). Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet.

- Lea, B. (2015). Children's Books about Special Needs Used as a Mediating Tool, the Perceptions of Inclusion Classroom Teachers in Mainstream Schools. *Higher Education Studies*, 5 (1), 51–62.
- Lipschultz, H. (2012). *Bibliotherapy: A Literature Review*, 1–13. Retrieved from: <http://hollythelibrarian.com/wp-content/uploads/2012/10/Bibliotherapy-literature-review.pdf>
- Maich, K. & Kean, S. (2004). Read Two Books and Write Me in the Morning: Bibliotherapy for Social Emotional Intervention in the Inclusive Classroom. *Teaching Exceptional Children*, 1 (2), 5–11.
- Marković, A. S. (2015). Razvojna biblioterapija u kontekstu potreba savremenog deteta. *Sinteze*, 7, 53–70.
- Marlowe, M. & Maycock, G. (2001). Using Literary Texts in Teacher Education to Promote Positive Attitudes Toward Children with Disabilities. *Teacher Education and Special Education*, 24 (2), 75–83.
- Olsen, M. A. (2006). *Bibliotherapy: School Psychologists' Report of Use and Efficacy* (Doctoral dissertation). Provo: Brigham Young University.
- Pardeck, J. A. (2014). *Using Books in Clinical Social Work Practice: A Guide to Bibliotherapy*. Routledge.
- Pardeck, J. T. (1993). Literature and Adoptive Children with Disabilities. *Early Child Development and Care*, 91, 33–39.
- Pehrsson, D. & McMillen, P. S. (2005). Competent Counselor Practice for Use of Bibliotherapy. *WACES Wire*, 43 (2), 1–5.
- Prater, M. A., Dyches, T. T., & Johnstun, M. (2006). Teaching Students about Learning Disabilities Through Children's Literature. *Intervention in School and Clinic*, 42 (1), 14–24.
- Routel, C. (2009). *The Impact of Children's Literature and Discussion on Attitudes Toward Disability* (Doctoral dissertation). Ypsilanti: Eastern Michigan University.
- Sawyer, W. (2000). *Growing up with Literature (3rd ed.)*. Albany, NY: Delmar.
- Sridhar, D. & Vaughn, S. (2000). Bibliotherapy for All Enhancing Reading Comprehension, Self-Concept, and Behavior. *TEACHING Exceptional Children*, 33 (2), 74–82.
- Tofaha, J. A. (2012). The Effect of Bibliotherapy Intervention Program on Self Esteem of Gifted Primary School Children. *International Journal of Psycho-Educational Sciences*, 63–70.

Mirjana V. ĐORĐEVIĆ

Nenad P. GLUMBIĆ

Branislav B. BROJČIN

University of Belgrade

Faculty of Special Education and Rehabilitation

Bibliotherapy in a School Context

Summary

The goal of bibliotherapy is to use a book to help the reader understand and overcome the difficulties he or she is facing. It can be applied in different contexts. If it is applied in a school environment, we are talking about developmental bibliotherapy.

The aim of this paper is to describe the basic stages of developmental bibliotherapy, to present the results of research that indicate the effectiveness of its application, as well as the results of research that refer to the inclination of teachers and associates to opt for this technique.

Given that this technique is considered to be a simple, cost-effective, and efficient intervention, and that some teachers and associates do not venture to apply it because they lack the necessary knowledge and skills, the inclusion of bibliotherapy in college training programs could contribute to the increased readiness of professionals to use it in order to help children face challenges in a developmentally appropriate manner.

Keywords: teachers; developmental bibliotherapy; use of book.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).